

مطالعه تاریخ

حشمت‌الله سلیمی

دبیر تاریخ شهر تهران

مؤلف: جرمی بلک و دونالد

مترجم: محمدتقی ایمان‌پور

ناشر: دانشگاه فردوسی مشهد

نظیر رویکرد مردم‌گرایانه، ارتباط بین مورخان و منابع، ماهیت تاریخ محلی و تاریخ ملی، وجوه تمایز مورخان حرفه‌ای و مورخان آماتور، شکل‌های تاریخ‌نویسی سنتی نظیر زندگی‌نامه‌نویسی بررسی شده است. در فصل پنجم نیز نظریه‌ها و مفاهیم تاریخی بررسی شده‌اند. نویسنده در همین راستا پیوند رشته‌های تاریخ و جامعه‌شناسی را مورد بررسی قرار داده و معتقد است «رشته‌های تاریخ و جامعه‌شناسی همیشه به سبب منافع مشترکشان به هم نزدیک بوده‌اند. هر چند بیشتر جامعه‌شناسان به زمان حال و یا گذشته‌های نزدیک توجه دارند، اما همیشه این مسئله اصلی آن‌ها نبوده است. جامعه‌شناسان اولیه، یعنی کسانی که هدفشان فهم علوم اجتماعی بود، اساساً یا منحصراً به گذشته توجه داشتند. آگوست کنت و تی. اچ. باکل، دو تن از جامعه‌شناسان پیش‌تاز قرن نوزدهم بودند که در جست‌وجوی تاریخ جامعه برای کشف قوانین حاکم بر تحولات اجتماعی بودند» (ص ۱۶۰). در ادامه این فصل آثار و اندیشه‌های کارل مارکس و انگلس بررسی شده است.

بخش سوم کتاب که دربرگیرنده فصل‌های ششم تا نهم است، در واقع بخش کاربردی کتاب به‌شمار می‌رود و مطالعه آن برای دانشجویان و پژوهشگران رشته تاریخ مفید و راه‌گشا خواهد بود. در فصل ششم که عنوان «مطالعه تاریخ» به آن داده شده، نویسنده راهکارهای مطالعه، یادداشت‌برداری، تقسیم‌بندی منابع مورد مطالعه، لزوم داشتن نظم منطقی و برنامه‌ریزی در مطالعه، نتیجه‌گیری و ارزیابی را بررسی کرده است. او معتقد است: «مطالعه تاریخ از اندیشه شروع می‌شود، از طریق مطالعه و اندیشه بیشتر توسعه می‌یابد و سرانجام در نوشتن و بیان کلمات نمایان می‌شود. اگر درک تاریخی با اندیشه و مطالعه شروع می‌شود، پس لازم است به چگونگی ایجاد تعادل بین این دو بپردازیم» (ص ۲۰۹ و ۲۱۰).

نویسنده آموختن سبک یادداشت‌برداری متناسب با نیازهای دوره تحصیل را برای دانشجویان بسیار مهم دانسته است و مطالعه منابع وسیع تاریخی، بررسی روزنامه‌ها، آثار باستانی، زندگی‌نامه‌ها و منابع غیرمکتوب (شفاهی) را از ضروریات مطالعه و پژوهش تاریخ برمی‌شمارد. در همین ارتباط، مطالعه تک‌نگاری‌ها (مونوگرافی)، کتاب‌های درسی، مقالات، منابع دست‌اول و منابع میانی نظیر

کتاب مطالعه تاریخ در سه بخش و ۹ فصل به بررسی قلمرو تاریخ، تاریخ سنتی، تاریخ جدید و رویکردهای تاریخ و روش‌های مطالعه تاریخ پرداخته است. فواید تاریخ، تاریخ و اسطوره‌های ملی، تاریخ رقابتی، تاریخ و ایدئولوژی، ایدئولوژی و مورخان، منابع تاریخی، تاریخ و زمان، نسبت زمان و تحول، توصیف و تحلیل، و مجادله و مباحثه در تاریخ، موضوعات اساسی فصل اول را تشکیل می‌دهند. نویسنده در فصل دوم به معرفی سنت‌ها و ویژگی‌های تاریخ‌نویسی سنتی و جدید اروپا پرداخته است و اشاراتی نیز به تاریخ‌نگاری اسلامی، چینی و هندی دارد.

ازجمله مباحث مهم فصل دوم، تأثیر «عصر روشنگری» بر تاریخ‌نویسی است. نویسنده معتقد است که در عصر روشنگری، تمرکز بر خردگرایی و خردمحوری، نظریه چرخه‌ای بودن تاریخ را تغییر داد و موجب شد جنبه‌های پژوهش تاریخی از قرن هجدهم میلادی به بعد توسعه یابد. او معتقد است که «ایده زوال و فروپاشی به‌عنوان پایان اجتناب‌ناپذیر تمدن‌ها، جای خود را به اندیشه پیشرفت و ترقی» داده است؛ به این معنی که دیدگاه قرون وسطایی در مورد تحولات تاریخ از بین رفت و دیدگاهی که تغییرات تاریخی را باعث پیشرفت جامعه بشری می‌داند، جای آن را گرفت.

نویسنده یکی از تحولات قرن نوزدهم را اثبات‌گرایی (پوزیتیویسم) معرفی می‌کند که متکی بر اظهارات دانشمندان علوم اجتماعی است. ایده محوری اثبات‌گرایی این است که جامعه‌شناسان همانند دانشمندان علوم طبیعی با استفاده از اطلاعات تجربی قادرند که ارتباط علی بین گذشته، حال و آینده را کشف کنند.

در فصل سوم نویسنده به بررسی تأثیرات «عصر روشنگری» و انقلاب صنعتی بر تاریخ اقتصادی و اجتماعی، و از همین منظر به بررسی آثار مورخانی که به این تأثیرات توجه داشته‌اند، پرداخته است. در ادامه این فصل تأثیر انقلاب اکتبر روسیه بر سنت تاریخ‌نگاری آن کشور و پیدایش مکتب آنان در فرانسه را بررسی کرده است.

بخش دوم کتاب که فصل‌های چهارم و پنجم را دربرمی‌گیرد، به منابع تاریخی و روش‌شناختی مورخان در بررسی منابع اختصاص یافته است. در فصل چهارم نکاتی در مورد رویکردهای تاریخی،

کتاب‌های تاریخی معاصر را توصیه می‌کند. او مطالعه مؤثر را یکی از رموز موفقیت به‌شمار می‌آورد و می‌نویسد: «در خواندن هر کار تاریخی یا هر سند، باید به فهم معنای آن توجه شود» (ص ۲۱۵) و ادامه می‌دهد که سه سطح اصلی معنا برای مطالعه عبارت‌اند از: معنی واژه، استنتاج و ارزیابی. «خواندن واژه‌ها و عبارات تاریخ نیز باید به‌درستی انجام شود. تفسیر و فهم آن‌ها محور تحقیق تاریخی است و نباید در نسخه‌برداری دقیق و انتقال آن‌ها سهل‌انگاری» شود (ص ۲۱۶).

فصل‌های هفتم و هشتم به شیوه نوشتن مقاله برای کلاس و پایان‌نامه اختصاص دارد. نویسنده در این دو فصل نکات کلیدی و ارزنده‌ای در ارتباط با شیوه نوشتن مقالات و پایان‌نامه‌های تاریخی ارائه کرده است. او سبک نوشتن (چگونگی نوشتن) و زبانی را که در نوشتن به‌کار می‌رود، بسیار مهم می‌داند و توصیه می‌کند: «بکوشید از زبان صحیح استفاده کنید، نه از زبان عامیانه که هر روز صحبت می‌کنید» (ص ۲۲۸).

از کلمات طولانی و اضافی استفاده نکنید و از زبان نامفهوم و غیرمرتبط دوری کنید. جملات را کوتاه و فشرده بیان کنید. در انتخاب پاراگراف‌ها دقت کنید. «بخشی از کار مورخان حرفه‌ای این است که رسالات و مقالات، کتاب‌ها و غیره، باید پانویشت و یا پی‌نوشت داشته باشند. پانویشت‌ها نشانه تواضع و احترام نسبت به کسانی هستند که از نظرات، طرح‌ها یا ایده‌های آن‌ها برای نوشتن یک جمله خاص یا پاراگراف استفاده کرده‌اید» (ص ۲۳۱).

اگر منابع ذکر نشوند، «به این معنی است که شما کار دیگران را به اسم خود جا زده‌اید. بنابراین بسیار مهم است که به دلایلی چون انصاف، تخصص‌گرایی علمی و پیشرفت شخصی، شیوه استفاده از پانویشت را بیاموزید» (ص ۲۳۱).

هدف از نوشتن مقاله این است که شخص نشان دهد یک مسئله تاریخی را فهمیده است. در نوشتن مقاله نباید صرفاً حقایق را نقل کرد، بلکه باید از حقایق برای بحث‌ها و اثبات فرضیه‌ها استفاده شود. مقاله باید یک سؤال اساسی داشته باشد. نویسنده مقاله باید تلاش کند که فهم درستی از موضوع سؤال به‌دست آورد. در مرحله بعد باید قلمرو و محدوده موضوع را معین کرد. در ابتدای هر مقاله لازم است برای ورود به بحث، مقدمه‌ای برای آن نوشت و اهداف مقاله به‌صورت روشن ترسیم شود. «اساس نوشتن مقاله تاریخی، در سازمان‌دهی، تحلیل و استدلال آن است» (ص ۲۴۳).

نویسنده در فصل هشتم به موضوع نوشتن پایان‌نامه پرداخته است و پایان‌نامه را طولانی‌ترین بخش کار دانشجویی برای کسب مدرک تحصیلی می‌داند. «پایان‌نامه کاری نو و اصیل است که در آن دانشجویان باید نشان دهند که:

۱. مطلب و داده‌های دست‌دوم مرتبط با موضوع را می‌شناسند و می‌فهمند؛

۲. توانایی ارزیابی مجموعه‌ای از شواهد و منابع اولیه را هرچند به تعداد محدود، دارند؛

۳. توانایی آوردن شواهد اولیه و مطالب دست‌دوم را برای طرح سؤال در مسائل تاریخی دارند» (ص ۲۴۵).

نخستین مرحله در پایان‌نامه انتخاب موضوع است. موضوع انتخابی نباید خیلی گسترده باشد. پس از بحث با استاد راهنما درباره موضوع و طرح پایان‌نامه، و باید کتاب‌شناسی کوتاهی از منابع تهیه کنید. پس از تبادل نظر با استاد راهنما، باید ایده بهتری از عملی بودن طرح اولیه پایان‌نامه، حاصل شود. در مراحل اولیه تحقیق و نوشتن پایان‌نامه باید سه چیز آماده شود: چارچوب فصل‌ها؛ خلاصه یک صفحه‌ای از موضوع؛ یک طرح اجرایی.

یکی از کارهای اساسی پایان‌نامه، تحقیق در پیشینه موضوع است. این کار به جست‌وجوی روشمند در میان کتاب‌شناسی‌ها و نمایه‌ها نیاز دارد. پس باید از تمامی منابعی که به آن‌ها رجوع می‌شود، یادداشت‌برداری کرد. هم‌زمان با انجام تحقیق، باید نوشتن را شروع کرد. نباید نوشتن به مرحله آخر موکول شود. در مقدمه پایان‌نامه باید نشان داد که تحقیق چه هدفی را دنبال می‌کند و اهمیت آن چه اندازه است. باید روش‌شناسی تحقیق نیز شرح داده شود. در بخش نتیجه‌گیری، باید تفاوت تحقیق خود را با سایر تحقیقات مشخص کرد و ارزش یافته‌های تحقیق را نشان داد. علاوه بر آن، باید محدودیت‌های تحقیق را معرفی کرد و با فروتنی

توضیح داد که پژوهش‌های جدید

می‌توانند این

تحقیق

را کامل

کنند.

در

فصل نهم،

نویسنده

راهکارهای

مطالعه سودمند و

شیوه‌های آمادگی

برای امتحان را

معرفی کرده است.

مطالعه تاریخی

تألیف: جرمی بلک / دونالد م. مک‌رایلد
ترجمه: دکتر محمد تقی ایمان پور
مطالعه تاریخی

